

УДК 378.637

**УРАХУВАННЯ ІНТЕРЕСІВ, ПОТРЕБ, ДОСВІДУ
ТА ОСОБИСТИХ РИС УЧНІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ
ПРОЕКТИВНИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ****Ольга Бондаренко***Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
вул. Блюхера, 2, 61068 Харків, Україна*

Розглянуто проблему теоретичного обґрунтування необхідності брати до уваги інтереси, потреби, досвід та особисті риси учнів, що є засобом формування проєктивних умінь у майбутніх учителів.

Ключові слова: інтереси, потреби, досвід, особисті риси, проєктивні уміння.

Постановка проблеми. Умови сучасного освітнього простору не залишають учителям права обирати: використовувати на практиці проєктивні уміння чи не володіти ними. Учитель-професіонал неодмінно повинен мати досвід проєктної діяльності, володіти проєктивними уміннями.

Аналіз останніх публікацій свідчить про те, що сьогодні проблема визначення проєктивних умінь є актуальною у дослідженнях багатьох науковців таких, як О. Горнов, М. Молоканов, Н. Пахомова, Т. Подобєдова, В. Риндак, О. Сапходоева, Т. Стаценко, Л. Хоружа, М. Шевандрін. Однак досі науково не обґрунтовано засоби формування проєктивних умінь у майбутніх учителів.

Мета статті – теоретично обґрунтувати необхідність врахування інтересів, потреб, досвіду та особистих рис учнів як засобу формування проєктивних умінь у майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу. Здатність учителя до проєктування суттєво впливає на об'єктивність і адекватність оцінення педагогічної діяльності, безперервне самовдосконалення особистості вчителя та результатів його праці, створення сприятливих умов для професійного зростання.

Як будь-яка свідомо діяльність, проєктування є синтезованим поєднанням мотиваційної, змістової та операційної складових.

Мотиваційна складова виявляється багатопланово. Головною специфічною рисою мотивів проєктування є те, що вони фіксують бажане майбутнє, спонукають до активної діяльності з метою усунення можливих труднощів і суперечностей між небажаним теперішнім станом і бажаним майбутнім.

Змістовий бік педагогічного проектування передбачає наявність у вчителя знань, необхідних для забезпечення ефективності проєктивної діяльності.

Ідею проектування педагогічної діяльності було зафіксовано в наукових працях Г. Щедровицького [5]. Учений-дослідник виділив три типи знань, що “обслуговують” педагогічну діяльність:

- практико-методичні (знання, які безпосередньо “обслуговують” педагогічну діяльність, орієнтовані на отримання певного продукту та організовані таким чином, щоб забезпечити побудування індивідом практичної діяльності у вигляді передбачених для неї приписів);
- конструктивно-технічні (вказують на те, що відбувається або може відбуватися з об’єктом перетворень, і з’являються одночасно з новими типами практичного перетворення об’єктів);
- власне наукові знання (з’являються у зв’язку з необхідністю пояснювати причини розбіжності між цілями діяльності та її результатами).

Операційна складова проектування містить такі розумові процеси: планування, висунення й аналіз гіпотез, реконструкція та перетворення уявлень, налагодження причинно-наслідкових зв’язків.

Головні умови, що сприяють формуванню проєктивних умінь у майбутніх учителів:

1. Формування навчально-інтелектуального середовища;
2. Готовність майбутніх учителів здійснювати проектування;
3. Систематичність і цілеспрямованість процесу підготовки майбутніх фахівців на формування проєктивних умінь;
4. Відповідна матеріально-технічна база.

Б. Тевлін [5, с. 38], досліджуючи проблему психологічної готовності вчителя до педагогічної діяльності, акцентує на необхідності надання сучасному молодому вчителю конкретної допомоги у підвищенні рівня його психологічної культури та педагогічного мислення. Б. Тевлін зазначає, що (оскільки вміння психологічно обґрунтувати зміст навчальних програм з кожного предмета) практичне оволодіння знаннями психологічних механізмів навчальної роботи, методикою психолого-педагогічних спостережень за процесом розвитку особистості учнів, діагностико-прогностична діяльність значною мірою залежать від сформованості в учителя психологічної готовності до навчально-виховної роботи. Тож учитель обов’язково повинен уміти:

- 1) проектувати, конструювати навчальний матеріал, моделювати педагогічний процес, спрямовувати навчальну діяльність учнів на основі психологічних уявлень;

- 2) перетворювати наукову інформацію в навчальний матеріал, доступний для його розуміння учнями, пробуджувати інтерес до навчального предмета, розвивати творчу активність школярів;
- 3) ставити завдання, інструктувати дітей, координувати їхню діяльність, співпрацювати у навчальному процесі;
- 4) засвоювати і поповнювати знання, аналізувати, узагальнювати, порівнювати, виділяти головне, логічно мислити, застосовувати дедуктивні та індуктивні методи мислення;
- 5) вивчати особливості учнів, чинники впливу на навчально-виховний процес;
- 6) брати участь в експериментальній, творчій роботі, аналізувати її результати, ступінь ефективності.

Серед проєктивних умінь досить важливими є уміння планувати систему методів і прийомів стимулювання пізнавальної активності учнів. Проєктування системи методів і прийомів стимулювання пізнавальної активності передбачає обов'язкову наявність у вчителя таких умінь:

- виявляти інтереси та потреби учнів;
- виявляти досвід учнів;
- виявляти особисті риси учнів;
- брати до уваги інтереси та потреби учнів під час вибору змісту їхньої діяльності;
- брати до уваги досвід учнів;
- зважати на особисті риси учнів;
- планувати індивідуальну роботу з учнями відповідно до їхніх інтересів і потреб;
- планувати індивідуальну роботу з учнями відповідно до їхнього досвіду;
- планувати індивідуальну роботу з учнями відповідно до їхніх особистих рис;
- конструювати індивідуальну програму роботи з учнем;
- передбачати результат педагогічної дії.

Отже, процес формування проєктивних умінь передбачає наявність у майбутніх учителів психолого-педагогічних знань стосовно інтересів, потреб, досвіду та особистих рис учнів.

У науково-психологічній літературі [3, с. 51–52] активність визначають як важливу загальну властивість особистості, що виявляється в діяльності, у процесі взаємодії з навколишнім середовищем. Активною пізнавальною спрямованістю особистості на будь-який предмет, діяльність або явище, що пов'язана з позитивним емоційним ставленням до них, є інтереси, які визначаються суспільно-історичними та індивідуальними умовами життя людини.

Інтерес – це тенденція, спрямованість або зосередженість особистості на певному предметі, яка зумовлює бажання детальніше ознайомитися з предметом, проникнути в нього якомога глибше, не випускати його з поля зору [4, с. 117].

Інтереси класифікують за їхнім змістом, стійкістю, широтою, глибиною, дієвістю [3, с. 52–53].

Класифікація інтересів за змістом визначається об'єктами, на які спрямовані інтереси, наприклад, інтерес до спорту, музики, комп'ютерних ігор тощо. З погляду суспільної значимості різні за змістом інтереси поділяють на: позитивні (інтереси, в яких правильно поєднуються суспільні та особисті моменти); негативні (дріб'язкові інтереси, пов'язані з задоволенням власних плотських потреб) [3, с. 52].

Важливою умовою побудови здорового суспільства є формування в учнів позитивних інтересів (як у родині, так і під час навчально-виховного процесу).

Беручи до уваги таку характеристику, як стійкість, інтереси поділяють на: стійкі (вони мають властивість довго зберігатися, не втрачати своєї актуальності, суттєво впливаючи на життєдіяльність людини, є відносно закріпленими особливостями її особистості) та нестійкі (порівняно короткочасні, швидко з'являються і так само швидко згасають) [3, с. 52].

Упродовж навчально-виховного процесу вчитель повинен не тільки брати до уваги інтереси своїх вихованців, а й підтримувати в учнів стійкий рівень інтересу до навчання та здобуття нових знань.

За широтою виділяють інтереси широкі (всебічний розвиток особистості передбачає велику широту та різноманітність інтересів, а також наявність основного, центрального інтересу) та вузькі (наявність у людини одного-двох обмежених та ізольованих інтересів в умовах цілковитої байдужості до решти) [3, с. 52].

За умови наявності в учня вузьких інтересів учитель у змозі їх розширити за допомогою використання міжпредметних зв'язків у процесі навчання, забезпечення мотивації до розширення інформаційного кругозору.

З погляду глибини інтереси поділяють на: глибокі (означають потребу особистості якомога детальніше дослідити об'єкт) та поверхові (характеризують небажання людини вдаватися до подробиць аналізу будь-якого об'єкта) [3, с. 52].

Ефективність навчально-виховного процесу великою мірою залежить від глибини інтересу до певного процесу як з боку вчителів, так і учнів. Тому ця залежність має бінарний характер. Тож у вчителя, який не вдається в подробиці освітнього процесу, не намагається дійти суті педагогічної діяльності, найчастіше учні не схильні виявляти глибокий інтерес до навчання. І, навпаки, учитель, схильний до детального аналізу педагогічних

явищ, зацікавлений у тонкощах виконуваної діяльності, є достойним прикладом учням, які прагнуть поглибити свої інтереси, сягнути суті досліджуваних явищ, об'єктів, процесів тощо.

Класифікація інтересів за дієвістю визначається силою впливу інтересів на життєдіяльність людини. Зокрема, дієві інтереси спонукають особистість до цілеспрямованих і систематичних дій у певному напрямі, до активних та ініціативних пошуків джерел задоволення інтересів. Пасивні інтереси, навпаки, не спонукають до такого виду діяльності [3, с. 53].

На жаль, у більшості дітей інтереси суто пасивного характеру. Заохотити учнів до активної навчальної діяльності – одне з головних завдань педагогічного колективу.

Крім того, виділяють прямі (безпосередні) та непрямі (опосередковані) інтереси. Прямі інтереси зумовлені змістом тієї чи іншої галузі знань або діяльності, захопленістю нею. Непрямі інтереси зумовлені не змістом об'єкта, а його значенням, якого певний об'єкт набуває в результаті тісного взаємозв'язку з іншим, цікавим для людини, об'єктом [3, с. 53].

Оскільки людина змушена займатися не тільки тими речами, які становлять для неї інтерес або в яких вона відчуває потребу, необхідно звернути велику увагу на формування в учнів непрямих інтересів. Потрібно переконливо пояснити учням значення і важливість нецікавої для них діяльності, намагаючись віднайти в ній цікаві та захопливі моменти, для того, щоб учні надалі мали змогу відповідально та добросовісно виконувати таку діяльність, яка сама по собі не становить для них будь-якого інтересу, але є зрозуміло важливою та необхідною.

Формування в учнів інтересів пізнавального характеру відбувається в процесі оволодіння основами наук, розширення кругозору та збагачення життєвого досвіду.

Отже, організовуючи навчальну діяльність, учителі повинні пам'ятати, що інтереси учнів мають велике значення, оскільки інтереси, по-перше, спонукають учнів розширювати власний світогляд; по-друге, набувати знання; по-третє, змушують учнів активно шукати шляхи та способи ґрунтовного пізнання, долаючи труднощі та перешкоди, що виникають.

Причинами, які спонукають людину діяти певним чином, ставити перед собою ту чи іншу мету та досягати її, є потреби. Потреба – це спонукання людини до діяльності, яке усвідомлюється як нестаток чого-небудь, незадоволення будь-чим. Саме активність особистості покликана задовольняти її потреби [3, с. 51].

Психологи стверджують, що інтереси тісно пов'язані з потребами: “Діяльність може зумовити нові потреби, тому що не тільки потреби спричиняють діяльність, а й діяльність іноді зумовлюють інтереси” [4, с. 117]. Водночас інтереси – це мотиви культурної та пізнавальної

діяльності людини, зумовлюють у неї бажання ознайомитися з тим чи іншим предметом, відповідно, потреби зумовлюють бажання володіти цим предметом.

Учені-психологи [3, с. 51] визначають дві групи потреб людини:

- природні (біологічні) – потреби, які безпосередньо забезпечують існування людини (в їжі, відпочинку та сну, одезі, дахові над головою тощо);
- духовні (соціальні) – потреба в знаннях, спілкуванні з іншими людьми, в активній участі у суспільному житті, культурні потреби (читання книг і періодичної літератури, прослуховування радіопередач, відвідування театрів, кіно, перегляд телепередач, прослуховування музичних творів тощо), потреба в праці, в якісній реалізації власних обов'язків.

Мета сучасної загальної освіти позиціонує те, що її зміст – це педагогічно адаптований соціальний досвід, який транслюється до учня. Сутністю освітнього процесу є цілеспрямоване перетворення соціального досвіду дитини в її особистий досвід, що супроводжується індивідуальною самореалізацією учня. А. Король, А. Хуторской [1] зазначають, що подібний досвід у своїй структурі містить: 1) досвід пізнавальної діяльності, зафіксований у формі його результатів; 2) досвід відтворення відомих способів діяльності (умінь “за зразком”); 3) досвід творчої діяльності; 4) досвід емоційно-ціннісних відносин.

Під час планування системи методів і прийомів стимулювання пізнавальної активності учнів необхідно орієнтуватися на факт, який констатують А. Король, А. Хуторской [1; 6] стосовно того, що “готові” знання та вміння “за зразком” умовно можна визначити як статичні, тобто трансльовані ззовні і тому відчужені, водночас досвід формування творчої діяльності та емоційно-ціннісних відносин характеризується динамікою з різноманітним якісним культурним генезисом.

У науково-педагогічній літературі досвід емоційно-ціннісних відносин визначено як виховання в учня особистісних орієнтацій і механізмів розвитку відповідних рис: здатність осмислено знайти вихід із ситуації, яка потребує морального вибору, здатність дати власну оцінку будь-яким подіям, висловлюванням, поведінці [2].

“Людина – природне створіння, але біологічне в процесі історичного розвитку під впливом соціальних умов змінилося, набуло своєрідних специфічних людських особливостей” [4, с. 90]. Досвід людина набуває під час навчання та виховання, тому провідним у процесі набуття досвіду є соціальний чинник.

Під впливом соціальних умов першими в дитини формуються такі риси, як доброта, чуйність, товарицькість, а також протилежні їм – егоїзм,

байдужість до людей, бездушність. Психологічна наука в структурі характеру особистості традиційно виділяє три групи особистих рис людини: інтелектуальні, морально-вольові, емоційні. Крім того, особливої уваги заслуговує така риса особистості, як переконаність, оскільки система переконань є провідним компонентом характеру. Саме переконаність, вважають учені-психологи, визначає мотиви поведінки, відповідальність, вимогливість, послідовність певних дій і вчинків, принциповість. Переконаність також виявляється під час вибору мети будь-якої діяльності, викриває такі риси, як раціональність, обачність, ініціативність або протилежні їм.

До морально-вольових рис належать упевненість, рішучість, хоробрість, самовладання, благородність, самостійність, цілеспрямованість, працелюбність, а також протилежні їм.

З метою досягнення поставлених освітніх завдань педагог повинен знати про рису особистості, а також зважати на те, що морально-вольові риси виявляються під час досягнення мети діяльності, а інтелектуальним рисам (допитливість, спостережливість, розсудливість, легковажність тощо) характерна тенденція перетворення на риси характеру.

Висновки. Проектування навчального процесу зобов'язує педагога володіти проєктивними вміннями, що передбачає наявність у вчителя умінь планувати систему методів і прийомів стимулювання пізнавальної активності учнів. Ступінь відповідності дібраних учителем методів і прийомів залежить від психолого-педагогічних знань, якими повинен володіти вчитель.

Отже, знання майбутніх учителів про інтереси, потреби, досвід, особисті риси учнів, а також вдале оперування цими знаннями є основоположним чинником, що дає змогу спланувати найефективнішу систему методів і прийомів стимулювання пізнавальної активності учнів, а також важливим засобом формування проєктивних умінь у майбутніх учителів.

-
1. Король А., Хуторской А. От монолога к диалогу: методологические предпосылки проектирования образования эвристического типа // <http://www.eidos.ru/journal/2007/>
 2. Краевский В., Хуторской А. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах // Педагогика. 2003. № 3. С. 3–10.
 3. Крутецкий В. Психология. М., 1986.
 4. Максименко С. Общая психология. М., 1999.
 5. Тевлін Б. Професійна підготовка вчителів. Х., 2006.
 6. Хуторской А. Дидактическая эвристика: Теория и технология креативного обучения. М., 2003.

**TAKING INTO CONSIDERATION PUPILS' INTERESTS, NEEDS,
EXPERIENCE AND INDIVIDUAL QUALITIES AS A MEANS OF
FORMING PROSPECTIVE TEACHERS' PROJECTIVE SKILLS****Olha Bondarenko**

*H.S. Skovoroda National Pedagogical University of Kharkiv
Bliukher Str., 2, UA – 61068 Kharkiv, Ukraine*

This article is devoted to the problem of the theoretical determination of the necessity to take into consideration pupils' interests, needs, experience and individual qualities as a means of forming prospective teachers' projective skills.

Key words: interests, needs, experience, individual qualities, projective skills.

**УЧЕТ ИНТЕРЕСОВ, ПОТРЕБНОСТЕЙ, ОПЫТА И ЛИЧНОСТНЫХ
КАЧЕСТВ УЧАЩИХСЯ КАК СПОСОБ ФОРМИРОВАНИЯ
ПРОЕКТНЫХ УМЕНИЙ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ****Ольга Бондаренко**

*Харьковский национальный педагогический университет
имени Г.С.Сковороды
ул. Блюхера, 2, 61068 Харьков, Украина*

Рассмотрена проблема теоретического обоснования необходимости обращать внимание на интересы, потребности, опыт и личностные качества учащихся, что является способом формирования проектных умений у будущих учителей

Ключевые слова: интересы, потребности, опыт, личностные качества, проектные умения.

Стаття надійшла до редколегії 11.06.2008

Прийнята до друку 09.10.2008